

Барыс Кіт – слауты сын беларускай зямлі

К.І. Баландзін, канд. гіст. навук, прафесар

А.Ц. Арбузаў, канд. гіст. навук, дацэнт

В.В. Шыбалка, канд. гіст. навук, дацэнт

У пошуках заробкаў і лепшай долі ў жыцці мільёны беларусаў у розныя гады пакінулі сваю Радзіму і працуюць на карысць іншых краін. Сярод перасяленцаў з Беларусі ёсць шмат навукоўцаў, найбольш вядомым з якіх з’яўляецца Барыс Кіт – “найпершы Беларус з беларусаў у свеце”. Ён акадэмік Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі, старэйшы сябар Амерыканскага астранаўтычнага таварыства, віцэ-прэзідэнт Міжнароднай Акадэміі Еўразіі (1994 г.), ганаровы сябар Брытанскага міжпланетнага і Нямецкага астранаўтычнага таварыстваў, сябар Камітэта Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі (Парыж), заслужаны прафесар Мэрылендскага ўніверсітэта (ЗША), залаты медаліст Нямецкага таварыства імя Германа Робэрта, доктар філасофскіх навук у галіне матэматыкі і гісторыі народа, ганаровы доктар Гродзенскага ўніверсітэта, ганаровы грамадзянін Навагрудка, матэматык, фізік, хімік. Яго біяграфія, звесткі пра навуковую дзейнасць змешчаны ў энцыклапедыі “Амерыканскія вучоныя“, у біяграфічным даведніку “Брытанская каралеўская блакітная кніга“, у кнізе “Беларусь. Энцыклапедычны даведнік“, у вядомым слоўніку “Хто ёсць хто ў касманаўтыцы” і многіх іншых даведніках краін свету. Бібліяграфія прац пра Б.У. Кіта складае 165 паасобнікаў на рускай і беларускай мовах і 35 – на англійскай (9, с. 435, 436). Біяграфія Б.Кіта разам з біяграфіямі іншых вучоных укладзена ў капсулу часу, якая знаходзіцца ў бібліятэцы Роберта Годарда ў Вашынгтоне (капсула будзе адкрыта праз 500 гадоў). Пра яго Л. Савік напісала кнігу, рэжысёр Р. Ясінскі зняў аб ім дакументальны фільм “Барыс Кіт”. У Беларускім тэхналагічным універсітэце створана партрэтная галерэя слаутых беларускіх вучоных, у ліку якіх ёсць і партрэт Б. Кіта. Яму прысвяцілі свае вершы Р. Барадулін, В. Іпатава. І гэта ўсё аб адным чалавеку, хаця хапіла б на многіх, слаутым вучоным, нашым зямляку Барысе Кіце. Хто ж ён такі!? Які яго лёс, які ўклад у

навуку? Чаму ж такі знакаміты вучоны да нядаўняга часу на Бацькаўшчыне быў малавядомы?

Б.У. Кіт з'яўляецца выхадцам з сялян. Яго дзяды і прадзедаў спрадвеку займаліся сялянскай працай і паходзяць з вёскі Агароднікі (зараз вуліца Кастрычніцкая г. Карэлічы Гродзенскай вобласці). Усе крэўныя вучонага носяць прозвішча Кіта, у прозвішчы ж Барыса Уладзіміравіча апошняя літара “а” пры выпісванні пасведчання аб заканчэнні гімназіі была выкрэслена і ён стаў вядомы як Кіт. Дзед Барыса – Аляксандр Кіта з-за недахопу сродкаў для ўтрымання сям’і вымушаны быў шукаць дадатковага заробку ў маёнтку графа Храптовіча ў Шчорсах.

Бацька будучага акадэміка Уладзімір таксама, як і дзед, у пошуках шчасця і долі выехаў у Санкт-Пецярбург, дзе закончыў курсы сувязістаў і затым працаўладкаваўся ў Міністэрства пошт і тэлеграфу. Можна лічыць нейкім супадзеннем: яго сын Барыс, як і бацька, быў таксама часова сувязістам – налажваў сувязь з Месяцам, калі туды высажваліся амерыканскія астранаўты. У Пецярбургу Уладзімір ажаніўся і ў доме на Сувораўскім праспекце ў яго сям’і 24 сакавіка (6 красавіка) 1910 г. нарадзіўся сын-першынец Барыс. Хрышчэнне яго адбылося ў царкве Смольнага манастыра.

У Санкт-Пецярбургу Барыс Кіт быў сведкам падзей лютаўскай і кастрычніцкай рэвалюцый. У 1918 г., ратуючыся ад голаду, пераехаў разам з маці на бацькаўшчыну ў вёску Агароднікі, але яна вымушана была вярнуцца ў Пецярбург, пакінуўшы васьмігадовага сына па сямейных абставінах. Гэта быў вельмі цяжкі перыяд у жыцці будучага вучонага. Ён зведаў кайзераўскую і польскую акупацыі. Ад недаядання і дрэнных умоў для пражывання часта хварэў. Але ў хуткім часе маці з бацькам вярнуліся з Пецярбурга. Умовы пражывання сказаліся і на здароўі маці. Яна не вытрымала цяжкіх выпрабаванняў, якія выпалі на долю сям’і і былі абумоўлены рэвалюцыйнымі ўзрушэннямі, грамадзянскай вайной, і памёрла ў 1920 г. зусім маладой, у трыццацігадовым узросце. Бацька праз год ажаніўся ў другі раз з мясцовай жанчынай Алёнай Швед. Яна і стала другой маці асірацеламу падлетку. Неўзабаве ў Барыса з’явіліся брат і сястра(цяпер брат – Лявон Уладзіміравіч Кіт

стаў жыць ў Мінску, сястра – Ірына Уладзіміраўна Вярбіцкая – у Карэлічах) (1, с. 381).

Маючы невялікі надзел зямлі, сям'я Кіта шмат працавала, каб неяк зводзіць канцы з канцамі. Барыс дапамагаў бацькам усім, чым мог у свае гады : пасвіў статак, даглядаў за малодшымі дзецьмі, па дому і інш. Дзякуючы прыродным здольнасцям і бацьку, Б. Кіт вельмі хутка навучыўся чытаць і пісаць і ў 1924 г. адразу паступіў у 4 клас мясцовай польскай школы. Вучыўся выдатна і асабліва добра маляваў. Яго малюнкi нават выстаўляліся на мастацкай выставе ў Познані. Як таленавітаму вучню па маляванню дырэктар школы Дулемба абяцаў выклапатаць для Б. Кіта стыпендыю ў Акадэміі мастацтваў у Варшаве. Але гэтага не адбылося. За час летніх канікул з дапамогай настаўніка па матэматыцы Рамановіча Сцяпана ён добра падрыхтаваўся і ў восень 1926 г. паступіў у шосты клас беларускай гімназіі ў Новаградку (2, с. 46), дзе ў яго канчаткова праявіўся талент мастака – жывапісца, сфарміраваліся здольнасці будучага матэматыка, любоў да сусветнай класічнай літаратуры, прыгожага пісьменства, музыкі, схільнасць да вывучэння моў, гісторыі (1, с. 379).

Гады навучання ў Новаградскай гімназіі для Барыса Кіта пазначаны не толькі яго нястомным жаданнем спазнаць гісторыю бацькоўскага краю, выдатнай вучобай, але і актыўнай грамадскай дзейнасцю. Гэты перыяд (1926 -1928 гг.) наогул надзвычай цікавы ў гісторыі Беларусі. У Заходняй Беларусі шырока дзейнічала Беларуска-сялянска-работніцкая грамада, якая дэманстравала вялікі нацыянальны ўздым беларускага народа. Старшынёй яе быў вядомы беларускі грамадскі дзеяч Браніслаў Тарашкевіч. У БССР ажыццяўлялася палітыка культурнага адраджэння і насельніцтва Заходняй Беларусі, якое пакутвала ад польскага ўціску, з надзеямі пазірала на Савецкі Саюз. У 1928 г., атрымаўшы атэстат сталасці з добрымі і выдатнымі адзнакамі, Барыс Кіт адначасова пацвердзіў сваё права на паступленне ва ўніверсітэт, а беларускія гімназіі яшчэ раз даказалі грунтоўнасць праграм і метадаў навучання (1, с. 385).

У верасні 1928 г. Б. Кіт быў залічаны студэнтам фізіка-матэматычнага факультэта Віленскага ўніверсітэта імя Стэфана Баторыя. З першых дзён навучання ён актыўна ўдзельнічаў ва ўніверсітэцкім жыцці, уступіў у студэнцкі саюз, наведваў сходы

“Таварыства беларускай школы” (ТБШ), кіраўнікамі і актыўнымі дзеячамі якой былі Б. Тарашкевіч, І. Дварчанін, П. Пестрак, Р. Шырма, С. Рак-Міхайлоўскі і інш. З Рыгорам Шырмай яму нават давялося разам адбываць пакаранне ў польскай турме (2, с. 68). Дарэчы, за рэвалюцыйную дзейнасць Б. Кіт двойчы арыштоўваўся польскімі ўладамі.

Маладосць і пачатак дзейнасці нашага славутага земляка прыпадаюць на 1920-я гады – перыяд беларускага адраджэння, калі ва ўсходняй Беларусі – БССР ажыццяўлялася дзяржаўная палітыка беларусізацыі, а ў заходняй Беларусі ў складзе Польшчы па ўсёй тэрыторыі “ усходніх крэсаў” лютавалі карныя экспедыцыі, якія займаліся “пацыфікацыяй” або “уціхамірваннем”. Пасля такіх экспедыцый жыхарам вёсак забаранялася запальваць святло па вечарам, збірацца групамі, хадзіць і выязджаць у іншыя месцы (3, с. 132). Польскі ўрад, які напачатку нібыта і даў пэўныя дэмакратычныя свабоды тром мільёнам этнічных беларусаў, вельмі хутка прыступіў да жорсткай паланізацыі. Была пастаўлена мэта зліквідаваць беларускія школы і гімназіі, ператварыць заходніх беларусаў у палякаў (1, с. 387).

Удзел Барыса Кіта ў беларускім грамадска-вызваленчым руху з самых маладых гадоў сведчыў аб тым, што ён адчуваў сябе сапраўдным беларусам, якому неабякавы лёс народа, лёс яго Бацькаўшчыны. Яго захапіў беларускі адраджэнскі рух у Заходняй Беларусі і асабліва справы многіх грамадскіх дзеячоў, якія, забываючыся пра ўласныя праблемы, арганізавалі гурткі, хоры, ішлі да народа, уздымалі ягоную свядомасць, абуджалі прагу да нацыянальнага адраджэння, уз’яднання з БССР. Яны працавалі не дзеля славы і ўласнага дабрабыту, а дзеля велікароднай ідэі. Барыс Кіт разумеў, што для таго, каб Беларусь стала аб’яднанай, незалежнай дзяржавай, трэба шмат працаваць, несці людзям веды, пашыраць асветніцкую справу, і пачынаць трэба са школьнай парты, выходзяць маладое пакаленне на аснове багатай гісторыі роднага краю, ідэямі беларускасці, свабодалюбства, адчування нацыянальнай годнасці і гонару. Гэтыя свае перакананні ён пачынаў увасабляць у практычныя, канкрэтныя справы. Яшчэ будучы студэнтам 3-га курса ўніверсітэта, ён пачаў працаваць выкладчыкам матэматыкі ў Віленскай беларускай гімназіі.

У 1933 г. Б.У. Кіт закончыў Віленскі ўніверсітэт і атрымаў дыплом магістра філасофіі ў галіне матэматыкі, а праз год – дыплом школьнага настаўніка. Працаваў настаўнікам, дырэктарам Віленскай, Наваградскай гімназій. У той час польскія ўлады не прызнавалі беларускаю нацыю і ставілі мэтай выкараніць нацыянальную свядомасць і апалячыць беларусаў. У 1934 г. была зачынена Наваградская беларуская гімназія. З 350 беларускіх школ у Заходняй Беларусі к 1938/39 навучальнаму году не засталася ні адной беларускай школы (3, с. 136). Таму гады настаўніцкай дзейнасці Б. Кіта ў гімназіі таксама пазначаны барацьбой з польскімі ўладамі за выжыванне беларускіх школ. Польскі ўрад аб’явіў яго нядобрадзейным і забараніў выязджаць за мяжу нават з прыватнай паездкай (2, с. 147). Ён дзейсна працаваў дзеля нацыянальнага адраджэння і асветніцтва, працягваў сваю пачэсную справу педагога.

У сваёй выкладчыцкай працы Барыс Кіт быў верны традыцыям, якія былі закладзены былымі настаўнікамі, дырэктарамі гімназій, якіх высока цанілі беларускія асветнікі і вясковая моладзь. Напрыклад, дырэктар віленскай гімназіі ксёндз Адам Станкевіч імкнуўся абараніць правы беларускага народа на сваю нацыянальную незалежнасць, абгрунтоўваючы іх, з аднаго боку, нацыянальнай прыродай беларуса, з другога – хрысціянскімі, агульначалавечымі ідэаламі. Ён стварыў, згодна з еўрапейскімі мадэлямі, канцэпцыю нацыянальнай культуры як найбольш дзейснага сродку развіцця нацыі, нацыянальнай ідэі.

А. Станкевіч паказаў небяспеку для беларускай нацыі дактрыны “культура нацыянальная па форме і сацыялістычная па зместу”, якая рабіла замах на нацыянальную самабытнасць культуры, уніфікавала і русіфікавала яе (2, с. 79, 80). Вось сярод такіх людзей і праходзіла жыццё Б. Кіта ў 30-я гг. XX ст. Ён быў адным з тых, хто на справе дапамагаў духоўнаму прагрэсу, станаўленню нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Доказам гэтаму з’яўляюцца яго нястомныя намаганні на карысць асветніцтва, актыўная дзейнасць як сябра Таварыства беларускай школы, Беларускай сялянска-работніцкай грамады, паплечніка многіх беларускіх дзеячоў, выкладчыцкая работа, клопат пра дабрабыт вучняў і іншыя. Тым не менш, Б. Кіт ніколі не належаў ні да якіх

палітычных партый, аддаваў увесь свой час, сваю нястомную энергію і талент педагагічнай, навуковай і нацыянальна-асветніцкай дзейнасці.

Ён, як і многія іншыя настаўнікі беларускамоўных школ Заходняй Беларусі, прывіваў любоў да пакрыўджанага шматпакутнага беларуса – гаспадара сваёй зямлі, і, як сапраўды культурны чалавек, з павагай адносіўся да нацыянальных і рэлігійных святыняў, песень, мастацтва. “Побач тая ж, дагэтуль невядомая гісторыя Беларусі, раскрывала і выстаўляла бяспрэчнымі фактычнымі доказамі жажлівае махлярства, суцэльную хлусню і варварства суседзяў, што заўсёды пад лозунгамі хрысціянства і панславянзму, падпёртага колішнім місіянізмам, пасля камунізмам і ці мала яшчэ якімі крывадушнымі ізмамі, крывавілі, выбівалі стагоддзямі, паланілі некалі вялікі і міралюбівы народ, падсякалі ягонае жывое карэнне” (2, с. 56).

Уз’яднанне заходняй Беларусі з усходняй давала надзеі, што, нарэшце, беларусы змогуць адчуваць сябе гаспадарамі на ўласнай зямлі. У верасні 1939 г. польская школьная адміністрацыя спыніла сваю дзейнасць і дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі быў прызначаны Барыс Кіт. Але калі віленскі край савецкія ўлады перадалі Літве, беларускія гімназісты г.Вільні разам з дырэктарам пераехалі ў Новаградск у зноў адчыненную ўжо на савецкай тэрыторыі гімназію, цяпер ужо школу. Б. Кіт дабіўся там вяртання беларусам будынка і арганізаваў навучальны працэс. Арганізатарскія здольнасці дырэктара былі заўважаны савецкімі ўладамі і Барыс Кіт быў прызначаны акруговым інспектарам Баранавіцкай акругі, у склад якой увайшлі ўсе школы Баранавіцкага, Наваградскага, Слонімскага, Валожынскага і Ваўкавыскага раёнаў (2, с. 84). Адначасова з гэтай дзейнасцю ён працаваў яшчэ і выкладчыкам матэматыкі ў Баранавіцкім настаўніцкім інстытуце, дзе карыстаўся таксама вялікай пашанай і аўтарытэтам. Тут Барыс Кіт пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай Нінай Корсак. У 1941 г. у іх нарадзіўся першы сын – Уладзімір (1, с. 390).

Калейдаскоп гістарычных і асабістых падзей непазбежна выводзіў таленавітага матэматыка на шлях вялікай навукі. Але здзяйсненню яго планаў перашкодзіла Вялікая Айчынная вайна,

якая прынесла безліч страт, жахаў і пакут. У першыя месяцы вайны Б. Кіт хаваўся ад нацыстаў, пераехаў жыць у вёску, а потым зноў пачаў дзейнічаць на карысьць Беларусі (4, с. 10). Вайна перайначвала, а то і скоўвала беларускую асветніцкую дзейнасць. Людзі шукалі выхад, што рабіць: ці змагацца за беларускую душу легальнымі сродкамі, ці пакінуць гітлераўцам, каб рабілі з дзецьмі тое, што яны палічаць патрэбным? Кіт Б.У. выбраў першае, імкнуўся, каб дзіцячыя душы не запаўняліся жорсткасцю, гвалтам, разбурэннем маральных нормаў, сцвярджаннем прынцыпаў моцнага, хто валодае зброяй.

У гады Вялікай Айчыннай вайны ён працягваў нацыянальна-асветніцкую дзейнасць, за што неаднаразова меў сутыкненні з нямецкімі акупацыйнымі ўладамі. Б. Кіт арганізаваў і праводзіў настаўніцкія семінары ў Маладзечна і Паставах, у горадзе Маладзечна без іх дазволу заснаваў Адміністрацыйна-гандлёвы інстытут, за што ледзьве не паплаціўся арыштам. Ён з'ехаў у Мінск, дзе атрымаў прызначэнне дырэктарам семінары ў Паставах, і тым самым пазбавіўся арышту.

У час вайны ён не ўваходзіў ні ў якую нямецкую ці беларускую арганізацыю, працаваў толькі дзеля беларускага школьніцтва. Безумоўна, акупацыйныя ўлады не давалі ўстановам асветы магчымасці нармальнай працы. Былі безупыннымя канфлікты з немцамі, якія кіраваліся нацыскай філасофіяй – асвета не для жыхароў нізшай расы. Акупанты спынілі дзейнасць і настаўніцкіх семінары, і Адміністрацыйна-гандлёвага інстытута. Самога ж арганізатара гэтых устаноў Барыса Кіта арыштавала гестапа. Б.У. Кіт быў западазроны ў сувязях з партызанамі і ва ўсялякай іншай антынацысцкай дзейнасці. Трыццаць дзён яго трымалі ў Глубоцкай турме і два тыдні ў Вілейцы. Чакаючы вырашэння свайго лёсу, ён перажыў усе жахі гестапаўскіх допытаў і растрэлаў. Выратавацца яму дапамог былы вучань з Віленскай беларускай гімназіі Канстанцін Касяк, які лічыўся беларускім упаўнаважаным у Вілейцы. На жаль, Касяк пазней быў растраляны фашыстамі па даносу палякаў, якія імкнуліся вынішчаць беларускую інтэлігенцыю нямецкімі рукамі (1, с. 392).

У час вызвалення Беларусі ад акупантаў, Б. Кіт, асцерагаючыся, што яго дзейнасць будзе падведзена пад артыкул супрацоўніцтва з

ворагам і адпаведна падвергнута пакаранню, прыняў рашэнне выехаць разам з сям'ёй у Заходнюю Германію. Спачатку ён з жонкай і сынам трапіў у Баварыю, у горад Офенбах –Ліндаў, а пазней у Мюнхен. Выкладаў матэматыку ў эмігранцкіх гімназіях, адначасова ў 1945-1948 г. вучыўся і сам на факультэце медыцыны Мюнхенскага ўніверсітэта. І вельмі дарэчы цяпер стала веданне нямецкай мовы, якую ён вывучаў яшчэ ў Віленскім універсітэце.

Аднак трэба было клапаціцца аб пастаянным месцы пражывання. Б. Кіт прыняў рашэнне пераехаць у ЗША. Але вырвацца з эмігранцкіх лагераў у Германіі было няпроста. Дапамаглі дакументы аб нямецкіх праследваннях падчас ягонаў дзейнасці ў беларускім школьніцтве і спонсарская арганізацыя “Сусветная помач царквы”, у выніку яму з сям'ёй удалося пры такой падтрымцы ажыццявіць свае намеры.

У канцы 1948 г. Барыс Кіт зрабіў першыя крокі на амерыканскай зямлі. Пасля знаходжання на працягу двух тыдняў ў Нью-Йорку ён даведаўся, што ў суседнім гарадку Саўт-Рывер пражываюць некалькі сем'яў з вёскі Лебедзева Маладзечненскага раёна. Барыс Уладзіміравіч з сям'ёй пераехаў у Саўт-Рывер, дзе ў хуткім часе працаўладкаваўся ў фармацэўтычную фірму, спачатку ў адзел прадукцыі, а затым у лабараторыю хімікам. Ён быў шчаслівы ад усвядамлення, што змог выехаць з Еўропы, ад пасляваенных разбурэнняў і матэрыяльнай неўладкаванасці. Аднак думкі аб многіх суродзічах, якія засталіся ў Германіі, не пакідалі Б. Кіта. Ён пачынае шукаць шляхі, усялякія магчымасці, каб садзейнічаць іх пераезду ў Амерыку. Нечаканая дапамога прыйшла зверху: прэзідэнт Г.Трумэн выдаў загад аб перасяленні 200 тыс. эмігрантаў з лагераў перамешчаных асоб з Германіі.

Як адзначае Вітаўт Кіпель у сваёй кнізе “ Беларусы ў ЗША ”, “Барыс Кіт, які неўзабаве прыбыў у ЗША пасля вайны, арганізаваў дзейнае кола людзей, якія маглі падрыхтаваць неабходныя паперы эмігрантам, а таксама заснавалі першыя пасляваенныя арганізацыі ў беларускім асяродку” (5, с. 163). Дзейнасць Б. Кіта ў гэтым напрамку прыняла як бы ланцуговую рэакцыю. Тыя, хто прыбывалі крыху пазней, знаходзілі спонсараў-суайчыннікаў і арганізацыі, якія аблягчалі пераезд у Амерыку новым беларускім эмігрантам, напрыклад, “Беларуска-Амерыканскі Дапамогавы Камітэт “, які

працягвае сваю дзейнасць і сёння. Спачатку Камітэт шукаў спонсараў для імігрантаў і вёў актыўную кампанію ў справе гуртавання новапрыбыўшых суродзічаў, затым пачаў ажыццяўляць сацыяльную, культурную і палітычную дзейнасць. Праводзіліся літаратурныя вечарыны, лекцыі па англійскай мове, аказвалася дапамога ў працаўладкаванні. Пачаў выходзіць перыядычны друк : часопісы “ Беларус у Амерыцы” , “Беларускае слова ў Амерыцы “ і газета “ Беларуская трыбуна “ . Б. Кіт з 1960 г. дапамагаў выхаду ў друк перыядычнага выдання “ Беларуская думка” (1, с. 400).

Барыс Кіт, як сапраўдны патрыёт , аддаваў шмат сіл і часу арганізацыі беларускіх зямляцтваў у ЗША. Але не гэтая дзейнасць для яго становіцца галоўнай. Перыяд жыцця ў Саут-Рыверы стаў своеасаблівым трамплінам для яго ўзыходжання на вяршыні навуковай кар’еры. У 1950 г ён пераязджае ў Лос-Анжэлес, дзе прыродны талент, веды, адукацыя, атрыманыя на Радзіме, сталі для яго моцным, надзейным фундаментам – стартавай пляцоўкай для ўзлету на вяршыні славы. Першыя гады ў Лос-Анжэлесе ён працаваў хімікам у розных фірмах і быў шчаслівым: у 1950 г у яго нарадзіўся другі сын – Віктар. Калі старэйшы сын Уладзімір у сваіх прыхільнасцях пайшоў па слядах бацькі і таксама захапляўся космасам, працаваў у касмічным цэнтры ў Вашынгтоне, то Віктар скончыў Марылендскі ўніверсітэт, займаўся мікрабіялогіяй і стаў выдатным хірургам.

У Лос-Анжэлесе, калі ён уладкаваўся на працу ў славетную фірму па стварэнню касмічных праектаў, і пачынаецца касмічная эра ў навуковай дзейнасці Барыса Кіта. Трэба адзначыць, што гэтая фірма мела аддзел аэранаўтыкі, у якім распрацоўваліся праекты рэактыўных самалётаў. Сам горад Лос-Анжэлес і сёння з’яўляецца цэнтрам ракетнай прамысловасці ЗША. Б. Кіт адразу трапіў у сапраўдную навуковую атмасферу і застаўся там працаваць на працягу 25 год. У якасці матэматыка і сістэмнага аналітыка ён удзельнічаў у некалькіх важнейшых праграмах развіцця міжкантынентальных ракетных сістэм. Як хімік, у дадатак да прафесійнай адукацыі матэматыка і фізіка, Б. Кіт даследваў магчымасць ужывання вадкага вадарода ў якасці паліва касмічных ракетных сістэм. На аснове вялікай колькасці аналізаў і доследаў ён напісаў рэферат, які выклікаў рэзананс і зацікаўленасць у

навукоўцаў. Акрылены навуковымі поспехамі, ён затым напісаў першы ў гісторыі навукі падручнік аб усіх магчымых палівах для ракетных сістэм. Кніга выйшла з друку ў 1960 г., мела шырокае распаўсюджванне і шмат станоўчых рэцэнзій.

У 1963 г. Б.У.Кіт стаў дарадчыкам прэзідэнта Міжнароднай карпарацыі тэлефоннай і тэлеграфнай сувязі, якая займалася даследваннем метадаў сувязі з Месяцам, калі амерыканцы рыхтаваліся да падарожжа на яго паверхню. Яму была даручана матэматычная распрацоўка сродкаў сувязі ў гэтым праекце. Увогуле прымяненне матэматыкі для павышэння эфектыўнасці аперацый у кожнай галіне чалавечай дзейнасці – гэта новая навука, якая зарадзілася ў Англіі падчас зрыву ваеннай аперацыі гітлераўскай Германіі “Марскі леў” (устаноўка радарных станцый).

У 1964 г. Барыс Кіт у сааўтарстве з Фрэдэрыкам Ордвеем напісаў сваю другую кнігу “Гісторыя і сучасны стан савецкай астранаўтыкі”. Кніга адразу стала дапаможнікам для тых, хто займаўся касмічнымі даследваннямі. Штуршком для з’яўлення яго прац і ўвогуле навуковай дзейнасці Б.У.Кіта з’явіўся запуск Савецкім Саюзам першага спадарожніка зямлі. Амерыканцы, ўраджаныя тым, што не яны ў кастрычніку 1957 г. запусцілі першымі спадарожнік, на ўсіх узроўнях актывізавалі сваю дзейнасць у гэтым напрамку, каб апярэдзіць савецкіх вучоных у касмічных даследваннях. У 1958 г. Б. Кіт быў выкліканы з Лос-Анжэlesa ў Вашынгтон і пачаў працаваць у Міністэрстве паветраных сіл ЗША, у аддзеле касманаўтыкі, у дадатак на маладога на той час, перспектыўнага вучонага былі ўскладзены абавязкі дзяржаўнага дарадчыка, эксперта па развіццю міжнароднай касманаўтыкі, і ў першую чаргу савецкай.

Як сапраўдны беларус, Б.У. Кіт пачаў выконваць ускладзеныя на яго абавязкі з уласцівай яму памяркоўнасцю, добразычлівым станаўленнем да людзей, тым больш, што валодаў дадатнымі якасцямі характару – камунікабельнасцю, цяроплівацю, дыпламатычнасцю. Адначасова ён не адчуваў аніякай варожасці да сваёй былой краіны, захоўваў у сэрцы нягасную любоў і гонар за сваю Радзіму. З усёй упэўненасцю можна сказаць, што наш савецкі спадарожнік дапамог Барысу Кіту выйсці на арбіту сусветна вядомага вучонага. Ён рабіў аповеды аб поспехах у касманаўтыцы

іншых краін, пісаў рэфераты, пачаў ездзіць на міжнародныя сімпозіумы, кангрэсы, выступаць з дакладамі ў Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі і іншых установах, удзельнічаў у першых міжнародных перамовах паміж ЗША і СССР па супрацоўніцтву ў галіне касманаўтыкі, пазней ён быў нязменным удзельнікам, дарадчыкам навуковых перамоў і сустрэч.

Матэматычная практыка спатрэбілася Б. Кіту, калі ён выйшаў з сферы астранаўтыкі і пачаў займацца даследваннем метадаў павышэння эфектыўнасці адміністрацыйнай дзейнасці ў розных установах: нацыянальным бюро стандартызацыі, міністэрстве камерцыі, штаб-кватэры арміі, у міністэрстве камунікацый. Барыс Кіт быў заўсёды на стрыжні часу, навукова-тэхнічнага прагрэсу. Як усебаковы вучоны, ён заўсёды знаходзіў прымяненне сваім ведам у жыцці, ніколі не замыкаўся ў вузка тэарэтычнай сферы.

У 1972 г. Б.У. Кіт стаў пенсіянерам і пераехаў жыць бліжэй да сваёй радзімы – у Германію, дзе па-ранейшаму чытаў лекцыі ў Гейдэльберскім універсітэце, філіяле Мэрылендскага ўніверсітэта ў горадзе Вісбадэн. Увесь перыяд жыцця ў Германіі, нягледзячы на занятасць выкладчыскай справай, напісаннем дысертацыі, Барыс Кіт працягваў актыўна займацца навуковай дзейнасцю, быў членам усіх міжнародных астранаўтычных кангрэсаў, выступаў з дакладамі і паведамленнямі, друкаваў у часопісах Амерыкі і Германіі свае навуковыя артыкулы.

У 1973 г. Б.У. Кіт падрыхтаваў і абараніў доктарскую дысертацыю на тэму “Антоні Зыгмунд. Яго жыццё і яго ўклад у развіццё матэматыкі ХХ стагоддзя”. Дысертацыйная работа ў 1982 г. была прызнана найлепшай працай матэматычнага факультэта Рэгенсбургскага ўніверсітэта. У ёй дысертант раскрыў жыццё і дзейнасць выдатнага матэматыка і вучонага. Пад кіраўніцтвам А. Зыгмунда абаранілася каля 100 дысертантаў, у тым ліку 38 доктароў навук. Яго вучнямі з’яўляліся такія вядомыя матэматыкі, як Й. Марцінкевіч, М.Б. Вэйс, Р.Ж. Коэн, А. Кальдерон і іншыя. Напрыклад, тэарэмы Й. Марцінкевіча і Рысса-Торына сталі асноватворнымі вынікамі тэорыі інтэрпаляцыі апэратараў (2, с. 167). Нажаль, лёс Й. Марцінкевіча, таленавітага віленскага матэматыка, быў трагічны. Ва ўзросце 30 гадоў ён загінуў, магчыма, ў Катыні (6, с. 450).

У кастрычніку 1978 г. на астранаўтычным кангрэсе ў Мюнхене Б. Кіт сустракаўся з славытымі беларускімі касманаўтамі У. Кавалёнкам і П. Клімуком. У чэрвені 1992 г. Б.У. Кіт наведаў Бацькаўшчыну, дзе ён правёў найлепшую частку свайго жыцця – маладыя гады. У час наведвання Беларусі ён сказаў: “Я веру: пройдзе нейкі час, і наша Беларусь разаў’ецца ў паўнацэнную, культурную, эканамічна моцную, незалежную дзяржаву, якая займе пачэснае месца сярод народаў свету” (2, с. 19). Аб незалежнасці Рэспублікі Беларусь ён дадаў: “Для мяне гэта галоўная падзея XX стагоддзя. Нарэшце пасля тысячы гадоў змагання, цяплення, няволі, усялякіх акупацый наш народ атрымаў сваю незалежнасць, поўную суверэннасць, прызнаную ўсімі іншымі народамі. Такога яшчэ не было ў нашай гісторыі” (2, с. 179).

Яго прыезд на Радзіму выклікаў хвалю публікацый, успамінаў, сустрэч з жыхарамі г. Маладзечна і былымі вучнямі Адміністраўна-гандлёвага інстытута часоў Вялікай Айчыннай вайны. У 1994 г. Б.У. Кіт наведаў Мінск, Мір, Карэлічы, Навагрудак. На сустрэчах многіх прысутных цікавіла пытанне, як ён стаў сусветна вядомым вучоным? На гэта ён сціпла адказаў, што яго навуковая кар’ера – звычайная з’ява ў вольным свеце і што яму проста пашанцавала ў жыцці (2, с. 181). Аднак не цяжка было зразумець, што для таго, каб трапіць у вышэйшую амерыканскую навуковую эліту, неабходны прыроджаны талент, нястомная праца, вялікія грунтоўныя веды, бясконцае самаўдасканаленне. Як адзначаў сам Б.У. Кіт, “маё жыццё праходзіла ў пэўную гістарычную беларускую эпоху. Трэба было змагацца за існаванне, вучыцца ў цяжкіх умовах, шукаць працу, каб зарабіць і ўтрымаць сябе і сваю сям’ю, змяняць месца жыхарства з краіны ў краіну, мяняць кантыненты, шукаць для сябе і сваёй сям’і больш бяспечнага ад палітычных і ваенных трывог месца пражывання...” (2, с. 25).

Прысутныя на сустрэчы ў Мінскім інстытуце культуры гаварылі не толькі аб вялікім укладзе ў навуку нашага знакамітага земляка, але і падкрэслівалі, што сёння, як ніколі раней, ёсць магчымасць для плённага супрацоўніцтва беларусаў, незалежна ад таго, дзе яны жывуць. Барыс Кіт быў таксама цёпла сустрэты ў калектыве Беларускай Энцыклапедыі, у прыватнасці, яго кіраўніком

М.А. Ткачовым, які з вялікай павагай і прыязню адносіўся да яго і прысвяціў у кнізе “Вялікае майстэрства артылерыі” наступныя словы: “На небасхіле беларускай нацыянальнай навукі нямала зорак першай велічыні. Адна з іх зьяе сваім нягасным святлом вось ужо больш 300 гадоў. Гэта Казімір Семяновіч, ураджэнец беларускай зямлі, выдатны вучоны ў галіне артылерыі і піратэхнікі. Яго геній выкарыстоўваем мы сёння, пасылаючы да Месяца, Сатурна, Марса і іншых планет касмічныя апараты з дапамогай шматступенчатых ракет. Прататып, будову і стабілізатары гэтых складаных ракет ён распрацаваў яшчэ ў сярэдзіне XVII ст. Сімвалічна, што цяпер ужо цэлы шэраг нашых суайчыннікаў займаюцца праблемамі ракетнай тэхнікі. Тут пальму першынства мусім аддаць ураджэнцу Наваградчыны, сыну простага селяніна з вёскі Агароднікі Барысу Кіту. І сёння, гаворачы пра стваральнікаў ракетнай тэхнікі, мы павінны ўсведамляць, што сярод выдатных ракетчыкаў і інжынераў побач з беларусам К. Семяновічам, англічанінам У. Кангрэвам, французам Р. Эно-Пельтры, амерыканцам Р. Годардам, немцам Г. Обэртам і фон Браўнам, рускімі К. Цыялкоўскім і С. Каралёвым назаўсёды прапісалася імя Барыса Кіта“ (2. с. 191, 192).

Так склаўся лёс гэтага чалавека-патрыёта, які большую частку свайго жыцця ё правёў у замежжы і сваім талентам узбагачаў навукі ў тых краінах, дзе жыў. Гэтым ён праслаўляў і беларускую нацыю, якая дала свету шмат навукоўцаў і вядомых людзей у розныя часы сваёй гісторыі. Некаторыя з іх сёння жывуць за мяжой, але цікавяцца і дапамагаюць суайчыннікам, дапамагаюць адраджэнню нашай Бацькаўшчыны. Іх падтрымка, як маральная, так і матэрыяльная, вельмі патрэбна нам, асабліва ў гады сусветнага эканамічнага крызісу, які закрануў і Беларусь.

Сёння можна смела сказаць, яго мары ажыццявіліся – Беларусь самая адкрытая для ўсіх шчырых людзей дзяржава. Б.У. Кіт можа ганарыцца і быць шчаслівым таму, што яго імя і добрыя справы вяртаюцца на Радзіму. Ён па-ранейшаму захаваў лепшыя рысы “беларускага характару – бескарыслівага, шчырага, цяроплівага, адкрытага, заўсёды гатовага рабіць людзям дабро...” (2, с. 22). Ён аб’ехаў і пабачыў усе кантыненты, пабываў у большасці краін свету, ведаў знакамітых вучоных – нямецкіх, амерыканскіх, рускіх, англійскіх, французскіх, кітайскіх, якія стваралі касмічныя караблі і

ракеты, матэматыкаў, хімікаў, фізікаў з сусветнымі імёнамі таму, што сам прысвяціў гэтым навукам сваё жыццё, хаця не меншы талент меў у жывапісе, гісторыі, захапляўся класічнай музыкай і літаратурай. Дасканала валодаючы асноўнымі міжнароднымі мовамі, Б.У. Кіт з кожным чалавекам мог знайсці ўзаемапаразуме, адчуваючы сябе лёгка і вольна. Ён захаваў сваю беларускасць, народную сялянскую разважлівасць, цярпімасць да розных канфесій, палітычных поглядаў, што існуюць у адраджэнскім руху, вернасць нацыянальнаму духу, любімай Радзіме.

Б. Кіт меў немалыя гуманітарныя здольнасці – захапляўся не толькі класічнай музыкай, літаратурай, гісторыяй, жывапісам, але і сам добра маляваў, разбіраўся ў архітэктурных стылях і напрамках, вывучаў гісторыю еўрапейскіх краін, гарадоў, музеяў. У сям’і з жонкай Тамарай дабіўся сапраўднай гармоніі ва ўзаемаадносінах. Яны выдатна дапаўняюць адзін аднаго. Тамара заўжды суправаджае Барыса Уладзіміравіча на міжнародныя форумы, універсітэцкія выпускі, сустрэчы з вядомымі вучонымі свету. Яе валоданне рознымі замежнымі мовамі, эрудыцыя, стрыманасць, камунікабельнасць, свабода паводзін з рознымі людзьмі садзейнічаюць прэстыжу Б. Кіта, напаўняюць яго гонарам і шчасцем мець такую жонку. Яна стала як бы яго ангелам-захавальнікам у поўным сэнсе гэтага слова, змагла атуліць Барыса Уладзіміравіча не толькі ў нялёгкай перыяд яго жыцця, але і зараз нязгасным сямейным цяплом і разуменнем, якое рэдка сустранеш у сучасных маладых людзей (2, с. 173, 176, 177).

У маі 1971 г. Барыс Кіт атрымаў дыплом, які сведчыць аб тым, што ён абраны ў лік “Двух тысяч асоб выдатных дасягненняў у свеце”. (2, с. 428). Рашэннем 18 сесіі Навагрудскага гарадскога Савета дэпутатаў 21 склікання ад 16 чэрвеня 1994 года ўраджэнцу Навагрудчыны сусветна вядомаму вучонаму ў галіне астранаўтыкі, доктару філасофіі, прафесару Барысу Уладзіміравічу Кіту прысвоена званне Ганаровы грамадзянін горада Навагрудка (2, с. 429). Барыс Кіт з’яўляецца Ганаровым сябрам Згуртавання беларусаў свету “Бацькаўшчына” (быў абраны на Другім з’ездзе беларусаў свету 27 ліпеня 1997 г.).

Сын селяніна Барыс Кіт – класічны ўзор, кім і чым можа стаць беларус. І, нягледзячы на тое, што ён ведае шэсць народных моваў і з’яўляецца сусветна вядомым вучоным, високаадукаваным інтэлігентам, падсвядома здзіўляешся гэтаму. Але ўсё гэта перабівае пачуццё гонару, гонару за таленавіты беларускі народ, за сына сваёй Бацькаўшчыны, які пераадолеў усе перашкоды і выпрабаванні, што можа паслаць лёс чалавеку і сёння папаўняе сабою нашу скарбонку (5, с. 305) – тую, якую будуць адчыняць нашы нашчадкі і ганарыцца сваёй Беларуссю... (2, с. 326). І можа не толькі Амерыка, але і Беларусь прызнае яго сваім Грамадзянінам.

Выкарыстаная літаратура

1. Лецка, Я. Беларус – акадэмік астранаўтыкі / Я. Лецка // Літаратура і мастацтва. – 1991. – 13 снежня.

2. Анішчык, А. Такім я ведаў Барыса Кіта / А. Анішчык // Новае жыццё. – 1994. – 16 чэрвеня.

3. Анішчык, А. Наваградская гімназія / А. Анішчык, – Мінск: Беларусь. – 1995. – 114 с.

4. Астроўскі Ю.М., Майсёнак А.Г. Барыс Кіт // Памяць. Карэліцкі раён”. – Мінск: Ураджай, 2000 – 578 с.

5. Вяршынская, Т. Архіў Барыса Кіта ў фондах музея / Т. Вяршынская // Наваградскія чытанні, кн.3. – Мінск, 1993. – 148 с.

6. Кіпель, В. Беларусы ў ЗША / В. Кіпель. – Мінск: Энцыклапедыкс, 1993. – 311 с.

7. Кіт, Б.У. Успаміны з майго жыцця / Наваградскія чытанні, кн. 2. – Мінск, 1993. – 148 с.

8. Лецка, Я. Я, Барыс Кіт – беларус з Наваградчыны / Я.Я. Лецка // Беларусь. – 1993. – № 6. – С. 16-18.

9. Савік, Л. Космас беларуса. Жыццяпіс Барыса Уладзіміравача Кіта, асветніка, вучонага, патрыёта / Л. Савік – 2-е выд., дап. – Мінск: ДПІ Мін. Друк. Ф-ка, 1998. – 198 с.

10. Патава, В. Постаць Барыса Кіта вачамі яго сучаснікаў: паводле лістоў з архіваў Наваградскага краязнаўчага музея / В. Патава // Полымя. – 2000. – № 4. – С. 174-193.

11. Баландзін, К.І. Зоркі беларускай тэхнічнай навукі: Вучэб. метада. дапаможнік па курсу “Гісторыя культуры Беларусі / К.І. Баландзін. – БГПА, ТБМ. – 1996. – 27 с.

12. Карлюкевіч, А. Беларуская сцэжка у космас: (Пра вучонага ў галіне астранаўтыкі ў Парыжы.) / А. Карлюкевіч // Беларуская думка. – 1999. – № 4, с. 131-133.

Хранитель музыки народа (к 120-летию со дня рождения Г.Р. Ширмы)

С.А. Киселева, ст. преподаватель

Есть много имен в белорусской культуре, которые принадлежат не только прошлому, но и будущему. К ним относится и имя Г. Ширмы. Читая его многочисленные статьи и публикации, проникая в историю его жизни и творчества, очень четко осознаешь, что оно ценно и для XXI в.

Конечно, он-человек своей эпохи. В его работах есть дань идеологии и политике того сложного времени. Ряд высказываний относится к конкретным событиям и судьбам. Однако, главным остается его страсть, безграничная преданность и увлеченность тем делом, которому Г. Ширма посвятил свою жизнь: изучению народной белорусской музыки, ее пропаганде всеми доступными в начале XX в. способами. Ширма расширил круг тем, так или иначе связанных с белорусской культурой. Многое из сказанного им до сих пор актуально, современно и полезно для тех, кто считает себя его преемником, кого беспокоит судьба белорусской культуры.

Г.Р. Ширма родился в 1892 г. в семье белорусского крестьянина. Окончил Пружанское городское училище с отличием. Уже в это время он путешествует, собирая и записывая белорусские песни. Г. Ширма преподает в школах, заканчивает педагогический институт. После 1917 г. он занимается организацией школ, библиотек в Воронежской области. В 1922 г. возвращается в Беларусь. С того времени и до последних дней своей жизни (умер в 1978 г.) Г. Ширма занимался делом своей жизни – белорусской музыкой.

Г. Ширма активно пропагандировал белорусскую музыку, будучи с 1927 по 1937 гг. секретарем управы Товарищества белорусской школы (ТБШ). В свое время это была очень известная на территории Западной Беларуси культурно-просветительская